

ด่วนที่สุด

ที่ นร ๐๙๐๑/๒๗๗



สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
๑ ถนนพระอาทิตย์ เขตพระนคร
กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ฉบับที่ 4438

วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2558

ว. 17.45 น.

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

เรื่อง ร่างพระราชบัญญัติที่คณะรัฐมนตรีขอรับมาพิจารณาก่อนรับหลักการ
(ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. (ความผิด
เกี่ยวกับสื่อลามกอนาจารเด็ก))

เรียน เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

อ้างถึง หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ด่วนที่สุด ที่ นร ๐๕๐๓/๕๗๐๓
ลงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

สิ่งที่ส่งมาด้วย ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ..) พ.ศ.
ผ่านการตรวจพิจารณาแล้ว (เรื่องเสร็จที่ ๒๗๑-๒๗๒/๒๕๕๐)

ตามหนังสือที่อ้างถึง ความว่า ด้วยสำนักเลขาธิการวุฒิสภา ปฏิบัติหน้าที่สำนักงาน
เลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติแจ้งว่า ในคราวประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๑/๒๕๕๘
วันพฤหัสบดี ที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ ที่ประชุมได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม
ประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ซึ่งนางจินตนา ชญาตร์ ศุภมิตร กับคณะ เป็นผู้เสนอ
แล้วมีมติอนุมัติให้คณะรัฐมนตรีรับร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวไปพิจารณาก่อนรับหลักการ
สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีจึงส่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวมายังสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
เพื่อเชิญผู้แทนกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติและสำนักงบประมาณ มาร่วมพิจารณาและแจ้งผลการพิจารณาไปยังสำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรีภายในวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๘ เพื่อที่คณะรัฐมนตรีจะได้แจ้งผลการพิจารณาไปยัง
สภานิติบัญญัติแห่งชาติภายในวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๘ ความละเอียดทราบแล้ว นั้น

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้พิจารณาเรื่องดังกล่าวและได้จัดประชุม
เพื่อรับฟังความเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ โดยมีหน่วยงาน
ที่ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุม ได้แก่ สำนักนายกรัฐมนตรี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ) กระทรวงวัฒนธรรม (สำนักงานปลัดกระทรวง) กระทรวงยุติธรรม (สำนักงาน
ปลัดกระทรวง) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักงานอัยการสูงสุด และ
สภานายความ สำหรับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสำนักงบประมาณ
ไม่ได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุม ปรากฏผลการพิจารณาดังต่อไปนี้

๑. ความเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติฯ
โดยสรุปได้ดังนี้

๑.๑ กระทรวงยุติธรรม (สำนักงานปลัดกระทรวง) ชี้แจงว่ากระทรวงยุติธรรมอยู่ระหว่างการจัดทำร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาในความผิดเกี่ยวกับเพศที่มีเด็กเป็นองค์ประกอบความผิด และแก้ไขเพิ่มเติมนิยามการกระทำชำเรา โดยมีหลักการทำนองเดียวกันกับร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ นอกจากนี้ กระทรวงยุติธรรมอยู่ระหว่างการพิจารณาและรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกฎหมายที่เสนอโดยคณะอนุกรรมการปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับเด็กให้เป็นไปตามมาตรฐานของรัฐธรรมนูญและอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กฯ ของสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก โดยกระทรวงยุติธรรมคาดว่าจะสามารถนำเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาได้ภายในเดือนมีนาคม ๒๕๕๘

๑.๒ กระทรวงวัฒนธรรม (สำนักงานปลัดกระทรวง) เห็นว่า ส่วนของกระทรวงวัฒนธรรมรับผิดชอบดูแลเกี่ยวกับพระราชบัญญัติภาพยนตร์และวีดิทัศน์ พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งในขั้นตอนการจัดระดับของภาพยนตร์ตามพระราชบัญญัตินี้จะต้องมีไว้ซึ่งภาพยนตร์ที่จะต้องตรวจพิจารณา ซึ่งจะเกิดปัญหาว่า อยู่ในความหมายคำว่า “ครอบครอง” สื่อลามกอนาจารเด็กอยู่ด้วยหรือไม่ จึงควรกำหนดข้อยกเว้นความผิดสำหรับเจ้าพนักงานผู้กระทำการโดยชอบตามกฎหมาย นอกจากนี้ กระทรวงวัฒนธรรมมีข้อสังเกตว่า ร่างพระราชบัญญัติที่เสนอนี้เป็นกรณีของเด็กเป็นผู้ถูกระทำในสื่อลามกอนาจาร เป็นการคุ้มครองเกี่ยวกับเด็กที่ปรากฏในสื่อ แต่ในส่วนการเข้าถึงสื่อของเด็กยังไม่มีความหมายหรือหน่วยงานที่สามารถดำเนินการได้อย่างบูรณาการ

๑.๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เห็นด้วยในหลักการของร่างพระราชบัญญัตินี้เพื่อให้เป็นไปตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กฯ

๑.๔ สำนักงานศาลยุติธรรม เห็นด้วยกับการกำหนดบทนิยามคำว่า “สื่อลามกอนาจารเด็ก” เพื่อความชัดเจน และเห็นด้วยกับหลักการของร่างพระราชบัญญัตินี้โดยมีข้อสังเกตดังนี้

(๑) บทบัญญัติในร่างมาตรา ๒๘๗/๑ ในส่วนถ้อยคำที่ว่า “โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชน” ควรตัดออก เนื่องจากสื่อลามกอนาจารเด็กถือเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย การครอบครองไว้ควรเป็นความผิดทำนองเดียวกับยาเสพติด

(๒) ควรพิจารณาให้มีการกำหนดข้อยกเว้นบางประการสำหรับการครอบครองสื่อลามกอนาจารเด็กตามร่างมาตรา ๒๘๗/๑ เช่น การครอบครองเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ราชการอันชอบด้วยกฎหมายหรือปฏิบัติการตามวิชาชีพ เป็นต้น เพราะในทางปฏิบัติหรือการดำเนินคดีอาจเกิดปัญหาแก่เจ้าหน้าที่ได้ ทั้งนี้ อาจเทียบเคียงกับกฎหมายต่างประเทศ เช่น มาตรา ๑๘๓B ของประมวลกฎหมายอาญาของประเทศเยอรมนี

(๓) ภายใต้กฎหมายปัจจุบัน การมีเพศสัมพันธ์กับเด็กอายุตั้งแต่สิบห้าปีถึงสิบแปดปี โดยได้รับความยินยอมจากเด็กแล้ว ไม่เป็นความผิดตามมาตรา ๒๗๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา แต่ตามร่างมาตรา ๒๘๗/๑ หากครอบครองสื่อลามกอนาจารของเด็กอายุตั้งแต่สิบห้าปีถึงสิบแปดปี ซึ่งอาจได้มาจากการกระทำดังกล่าว กลับต้องได้รับโทษ ซึ่งเท่ากับว่า การได้รับความยินยอมจากเด็กสามารถเป็นเหตุให้การกระทำนั้นไม่เป็นความผิดฐานกระทำชำเรา ซึ่งเป็นความผิดร้ายแรงได้ แต่ไม่อาจเป็นเหตุให้การกระทำไม่เป็นความผิดฐานครอบครองสื่อลามกอนาจารเด็ก ตามร่างมาตรา ๒๘๗/๑ ได้ จึงอาจพิจารณาว่า สมควรจะพิจารณาให้ความยินยอมของเด็กในสื่อลามกอนาจารนั้นเป็นข้อยกเว้นของความผิดดังกล่าวได้หรือไม่ ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายอาญาของเยอรมนี มาตรา ๑๘๔C มีการยอมรับข้อยกเว้นในลักษณะดังกล่าวต่อสื่อลามกอนาจารของเยาวชน แต่ภายใต้เงื่อนไขว่ามีไว้เพื่อใช้ในการส่วนตัว มิใช่การเผยแพร่หรือหาประโยชน์

๑.๕ สำนักงานอัยการสูงสุด เห็นด้วยในหลักการของร่างพระราชบัญญัตินี้ โดยมีข้อสังเกต ดังนี้

(๑) เห็นควรให้บทบัญญัติตามร่างมาตรา ๒๘๗/๑ เป็นความผิดโดยไม่ต้องมีการกำหนดเงื่อนไข ที่ว่า “โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชน” ซึ่งเป็นความเห็นที่สอดคล้องกับความเห็นที่ได้จากการสัมมนาที่เกี่ยวข้อง

(๒) การใช้คำว่า “วัตถุ” ในร่างมาตรา ๑ (๑๖) อาจไม่สามารถสื่อถึงวัตถุไม่มีรูปร่าง เช่น ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ได้

(๓) ในประมวลกฎหมายอาญา คำว่า “เด็ก” ใช้กับบุคคลที่อายุต่ำกว่าสิบห้าปี ส่วนบุคคลที่มีอายุตั้งแต่สิบห้าปีถึงสิบแปดปี กฎหมายจะใช้คำว่า “บุคคล” จึงควรพิจารณาการใช้คำว่า “เด็ก” แทนบุคคลอายุตั้งแต่สิบห้าปีถึงสิบแปดปี ในร่างมาตรา ๑ (๑๖)

๑.๖ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เห็นด้วยในหลักการของร่างพระราชบัญญัตินี้ โดยมีข้อสังเกต ดังนี้

(๑) การกำหนดความผิดฐานครอบครองสื่อลามกอนาจารเด็ก ตามร่างมาตรา ๒๘๗/๑ เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนค่อนข้างมาก และมีความจำเป็นต้องศึกษารายละเอียดว่าการครอบครองมีความหมายหรือลักษณะเพียงใด โดยการครอบครองด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น ข้อมูลที่ส่งมาในโทรศัพท์เคลื่อนที่ และเห็นควรให้มีการกำหนดข้อยกเว้นความผิดตามร่างมาตรา ๒๘๗/๑ ให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมาย

(๒) เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติอาจมีปัญหาในการพิสูจน์ความผิด เช่น การพิสูจน์อายุของเด็กในสื่อลามก และการพิสูจน์ความเสียหายที่น่าจะเกิดจากการครอบครองสื่อลามกอนาจารเด็ก

๑.๗ สถานાયความ เห็นด้วยกับหลักการของร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว

๒. ข้อมูลประกอบการพิจารณา

สำนักงานฯ ได้ตรวจสอบกฎหมายต่างประเทศและความเข้าช้อยกับกฎหมายไทย เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาด้วย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๒.๑ กฎหมายต่างประเทศ

จากการตรวจสอบบัญญัติในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กฯ และพิธีสารที่เกี่ยวข้อง และกฎหมายอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ แคนาดา และญี่ปุ่น ปรากฏผลว่าทั้งในอนุสัญญาฯ และกฎหมายอาญาของประเทศเหล่านี้มีบทบัญญัติความผิดเกี่ยวกับสื่อลามกอนาจารเด็กทั้งสิ้น แต่อาจมีความแตกต่างในรายละเอียด สรุปได้ดังนี้

(๑) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กฯ ข้อ ๓๔ ที่เพิ่มเติมโดยพิธีสารเลือกรับเรื่องการขายเด็ก การค้าประเวณีเด็ก และสื่อลามกอนาจารเด็ก ได้กำหนดให้รัฐภาคีคุ้มครองเด็กจากการแสวงประโยชน์ทางเพศและการกระทำทางเพศที่มีขอบในทุกรูปแบบโดยดำเนินมาตรการที่เหมาะสมทั้งปวงเพื่อป้องกันการชักจูงหรือบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเพศที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย การแสวงประโยชน์จากการค้าประเวณีเด็กหรือการกระทำอื่นเกี่ยวกับเพศที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและการแสวงประโยชน์จากเด็กในการแสดงลามกอนาจารหรือในสื่อลามกอนาจาร ทั้งนี้ รัฐภาคีต้องรับรองว่าการผลิต แจกจ่าย เผยแพร่ นำเข้า ส่งออก เสนอให้ ขาย หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งสื่อลามกอนาจารเด็กถือเป็นอาชญากรรมและต้องมีการกำหนดความผิดไว้ในกฎหมายอาญา ทั้งนี้ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กฯ ได้กำหนดนิยาม “เด็ก” หมายถึง “บุคคลที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี”

(๒) สหรัฐอเมริกา มีกฎหมาย Protect Act of 2003 (Title 18 Chapter 110 of United State Code ใน section 2252, section 2252A, section 2256) กำหนดให้ผู้ใดส่งทางไปรษณีย์ ขนส่ง รับมอบ ทำซ้ำเพื่อแจกจ่าย จำหน่ายหรือมีไว้เพื่อจำหน่ายซึ่งสื่อลามกอนาจารเด็กที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี และปรับ แต่ถ้าเป็นการมีไว้ครอบครองโดยเจตนาซึ่งสื่อลามกอนาจารเด็ก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี และปรับ

นอกจากนี้ ได้กำหนดบทนิยามของคำว่า “สื่อ” หมายถึง ภาพถ่าย วิดีโอ ภาพวาด ภาพจาก computer-generated ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่แปลงเป็นฟิล์มหรือภาพได้ ซึ่งแสดงถึงการกระทำทางเพศอย่างโจ่งแจ้งในลักษณะดังนี้ ๑) ใช้เด็กอายุต่ำกว่าสิบแปดปีกระทำทางเพศอย่างโจ่งแจ้งในกระบวนการผลิตสื่อลามกอนาจารเด็ก หรือ ๒) เป็นภาพดิจิทัล หรือภาพ computer-generated ของเด็กอายุต่ำกว่าสิบแปดปีที่กระทำทางเพศอย่างโจ่งแจ้งหรือการกระทำที่คล้ายคลึงอย่างมาจนแยกไม่ออก หรือ ๓) เป็นสื่อที่ผลิตหรือแก้ไขให้เห็นเด็กที่สามารถแยกแยะได้อย่างชัดเจนว่าอายุต่ำกว่าสิบแปดปีกำลังกระทำทางเพศ

อย่างไรก็ดี ในสหรัฐอเมริกามีประเด็นโต้แย้งเกี่ยวกับการคุ้มครองเด็กในความผิดเกี่ยวกับสื่อลามกอนาจารว่าจะครอบคลุมเฉพาะเด็กที่มีตัวตนอยู่จริงหรือเด็กที่ทำขึ้นเป็นภาพเสมือนหรือไม่มีตัวตนอยู่จริง ซึ่งศาลสูงสหรัฐเห็นว่าการกำหนดความผิดดังกล่าวให้คลุมถึงเด็กเสมือนที่ไม่มีตัวตนจริงด้วยนั้นอาจขัดต่อเสรีภาพในการแสดงออกตามที่รัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขที่ ๑ รับรองไว้ กฎหมายจึงกำหนดความผิดโดยเน้นเด็กที่มีตัวตนอยู่จริงแต่เด็กเสมือนนั้นจะกำหนดเป็นความผิดได้เฉพาะกรณีที่คล้ายคลึงกับตัวตนจริงจนแยกไม่ออก

(๓) อังกฤษ มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ ได้แก่

(๓.๑) Protection of Child Act 1978 ในมาตรา ๖ กำหนดให้การผลิตแจกจ่าย นำออกแสดงให้เห็นซึ่งภาพเคลื่อนไหวลามกอนาจารของเด็ก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปีหรือปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ โดยภาพหรือภาพตัดต่อนั้นจะรวมถึงฟิล์ม ภาพถ่าย วิดีโอ ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถแปลงเป็นภาพได้ และรวมถึงสิ่งที่ตกแต่งโดยคอมพิวเตอร์เพื่อให้เห็นเป็นภาพ

(๓.๒) Criminal Justice Act 1988 มาตรา ๑๖๐ (๒a) กำหนดให้ผู้ใดมีไว้ครอบครองซึ่งภาพเคลื่อนไหวลามกอนาจารเด็ก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ

(๓.๓) Criminal Justice and Public Order Act 1994 กำหนดขยายบทนิยามสื่อลามกอนาจารเด็กให้ครอบคลุมถึงภาพตัดต่อด้วย (pseudo photograph)

(๓.๔) Sexual Offence Act 2003 มาตรา ๔๕ กำหนดขยายอายุของเด็กจากไม่ต่ำกว่าสิบหกปี เป็นไม่ต่ำกว่าสิบแปดปี

(๔) แคนาดา มีประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๖๓.๑ กำหนดให้ผู้ใดมีไว้ในครอบครองเพื่อการผลิต พิมพ์ เผยแพร่หรือเพื่อเผยแพร่ในอนาคต หรือเพื่อการส่งต่อ ให้เข้าถึงได้แจกจ่าย จำหน่าย โฆษณา นำเข้าหรือส่งออกซึ่งสื่อลามกอนาจารเด็กต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี และในกรณีมีไว้ในครอบครองหรือเข้าถึงสื่อลามกอนาจารเด็กโดยเจตนา จะต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่สิบห้าวันถึงห้าปี เด็กในที่นี้หมายถึงผู้ที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี

ทั้งนี้ สื่อลามกอนาจารเด็ก ได้แก่ ๑) สื่อจำพวกภาพ ภาพยนตร์ หรือสื่ออื่นๆ ที่รับรู้ได้โดยประสาททางตาที่แสดงการกระทำทางเพศกับเด็กอายุต่ำกว่าสิบแปดปีอย่างโจ่งแจ้งหรือรูปวาดเด็กอายุต่ำกว่าสิบแปดปีที่มีลักษณะหลักแสดงถึงอวัยวะเพศหรือส่วนของช่องคลอดของเด็กโดยมีวัตถุประสงค์ทางเพศ ๒) งานเขียน การบันทึกเสียงที่มีลักษณะหลักเกี่ยวกับการกระทำทางเพศกับเด็กอายุต่ำกว่าสิบแปดปี หรือ ๓) สื่อที่รับรู้ได้โดยประสาททางตา งานเขียน หรือการบันทึกเสียงที่มีลักษณะเชิญชวนให้กระทำทางเพศที่ผิดกฎหมายกับผู้ที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี

(๕) **ญี่ปุ่น** มีกฎหมาย Act on Punishment of Activities Relating to Child Prostitution and Child Pornography, and the Protection of Children (Act No. 52 of May 26, 1999) กำหนดความผิดเกี่ยวกับสื่อลามกอนาจารเด็ก ดังนี้

(๕.๑) ผู้ใดมีไว้ในครอบครองซึ่งสื่อลามกอนาจารเด็กเพื่อตอบสนองความต้องการทางเพศของตน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งล้านเยน

(๕.๒) ผู้ใดผลิตสื่อลามกอนาจารเด็ก ด้วยการแอบบันทึกการกระทำทางเพศของเด็กหรือเสนอสื่อลามกอนาจารเด็กไม่ว่าทางภาพหรือทางอิเล็กทรอนิกส์ หรือผู้ใดเสนอขายสื่อลามกอนาจารเด็ก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินสามล้านเยน

(๕.๓) ผู้ใดเสนอสื่อลามกอนาจารเด็กโดยไม่เจาะจงคนหรือเสนอต่อคนจำนวนมากหรือแสดงให้สาธารณะเห็น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าล้านเยน

ทั้งนี้ “เด็ก” หมายถึง “ผู้มีอายุไม่เกินสิบแปดปี” (มาตรา ๒) และสื่อลามกอนาจาร หมายความว่า (มาตรา ๒ (๓)) สื่อที่เข้าลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังนี้ คือ ๑) สิ่งที่แสดงการมีเพศสัมพันธ์โดยมีเด็กเป็นคู่ขนหรือเป็นองค์ประกอบ หรือสภาพของเด็กที่เกี่ยวข้องกับการกระทำซึ่งคล้ายคลึงกับการมีเพศสัมพันธ์ ๒) สิ่งที่แสดงการสัมผัสอวัยวะเพศเด็กหรือสภาพของเด็กที่เกี่ยวข้องกับการสัมผัสอวัยวะเพศของผู้อื่นและกระตุ่นอารมณ์ทางเพศ หรือ ๓) สิ่งที่แสดงสภาพของเด็กที่ไม่ใส่เสื้อผ้าทั้งหมดหรือบางส่วน หรือแสดงให้เห็นหรือเน้นส่วนที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับเพศของเด็ก เช่น อวัยวะเพศ รองอวัยวะเพศ ก้น หรือหน้าอก และกระตุ่นอารมณ์ทางเพศ

นอกจากนี้ ความผิดฐานสื่อลามกอนาจารเด็กของญี่ปุ่นนี้ครอบคลุมเฉพาะเด็กที่มีตัวตนจริง ไม่รวมถึงเด็กเสมือนที่ไม่มีตัวตน (แม้จะเคยมีความพยายามแก้ไขกฎหมายให้ครอบคลุมถึง แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จ)

๒.๒ กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง

จากการตรวจสอบกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง ไม่มีกฎหมายใดที่กำหนดความผิดเกี่ยวกับสื่อลามกอนาจารเด็กโดยตรงอย่างชัดเจน หากแต่มีบทบัญญัติกำหนดความผิดที่ใกล้เคียงหรือครอบคลุมถึงความผิดเกี่ยวกับสื่อลามกอนาจารเด็กอยู่บ้าง ซึ่งแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ กฎหมายกำหนดความผิดเกี่ยวกับการลามกอนาจารที่กระทำต่อตัวเด็กได้แก่

(๑) ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๗ กำหนดความผิดฐานกระทำชำเราเด็กอายุไม่เกินสิบห้าปีไม่ว่าเด็กจะยินยอมหรือไม่ โดยมีระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่แปดหมื่นบาทถึงสี่แสนบาท กรณีเด็กนั้นอายุไม่เกินสิบสามปี ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่เจ็ดปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่หนึ่งแสนสี่หมื่นบาทถึงสี่แสนบาท หรือจำคุกตลอดชีวิต มาตรา ๒๗๘ กำหนดความผิดฐานอนาจารบุคคลอายุกว่าสิบห้าปีโดยขู่เข็ญหรือใช้กำลังประทุษร้าย โดยมีระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และมาตรา ๒๗๙ กำหนดความผิดฐานอนาจารเด็กอายุไม่เกินสิบห้าปี ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(๒) พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. ๒๕๔๖ มาตรา ๒๖ และมาตรา ๗๘ กำหนดให้ผู้ใดบังคับ ขู่เข็ญ ใช้อำนาจ ชักจูง ยุยง ส่งเสริม หรือยินยอมให้เด็กแสดงหรือกระทำการอันมีลักษณะลามกอนาจารไม่ว่าจะเป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งค่าตอบแทนหรือเพื่อการใด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินสามหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(๓) พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. ๒๕๐๙ มาตรา ๑๙ และมาตรา ๒๘/๓ กำหนดให้ผู้รับอนุญาตตั้งสถานบริการที่จัดให้มีการแสดงเพื่อความบันเทิงในสถานบริการที่เป็นไปในทางลามกหรืออนาจาร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

กลุ่มที่ ๒ กฎหมายกำหนดความผิดเกี่ยวกับการลามกอนาจารที่อยู่ในสื่อ หรือมีลักษณะเป็นสิ่งของ ได้แก่

(๑) ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๘๗ กำหนดความผิดฐานทำ ผิด มีไว้ นำเข้า ส่งออกหรือทำให้แพร่หลายซึ่งสื่อลามกอนาจารเพื่อการค้า ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(๒) พระราชบัญญัติภาพยนตร์และวีดิทัศน์ พ.ศ. ๒๕๕๑ มาตรา ๒๓ และมาตรา ๗๗ ผู้ใดสร้างภาพยนตร์ในลักษณะที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(๓) พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๑๔ (๔) ผู้ใดนำเข้าสู่อินเทอร์เน็ตซึ่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ใด ๆ ที่มีลักษณะอันลามก และประชาชนทั่วไปอาจเข้าถึงได้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(๔) พระราชบัญญัติการส่งออกปศุสัตว์และการนำเข้าในราชอาณาจักร ซึ่งสินค้า พ.ศ. ๒๕๒๒ มาตรา ๕ และมาตรา ๒๐ กำหนดให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ โดยอนุมัติของคณะรัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษาห้ามนำเข้าหรือส่งออก เพื่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ผู้ฝ่าฝืนประกาศดังกล่าว ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับเป็นเงินห้าเท่าของสินค้าที่ส่งออกหรือนำเข้า หรือทั้งจำทั้งปรับ และให้รับสินค้านั้น

(๕) พระราชบัญญัติจัดแจ้งการพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ มาตรา ๑๐ และมาตรา ๒๗ กำหนดให้อำนาจผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติออกคำสั่งโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาห้ามสั่งเข้าหรือนำเข้าเพื่อเผยแพร่ในราชอาณาจักรซึ่งสิ่งพิมพ์ใด ๆ ที่กระทบต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ผู้ใดฝ่าฝืนคำสั่งดังกล่าว ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

๓. ความเห็นของสำนักงานฯ

เมื่อได้พิจารณาหลักการและสาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ตามที่สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติเสนอ ประกอบกับความเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและข้อมูลประกอบการพิจารณาแล้ว สำนักงานฯ มีความเห็นดังนี้

๓.๑ หลักการของร่างพระราชบัญญัติฯ

สำนักงานฯ มีความเห็นสอดคล้องกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ เห็นด้วยกับหลักการของร่างพระราชบัญญัติฯ ที่จะกำหนดความผิดเกี่ยวกับการลามกอนาจารเด็กให้ชัดเจน และมีความเด็ดขาด ทั้งนี้ เพื่อมุ่งคุ้มครองตัวเด็กจากการถูกแสวงหาประโยชน์ทางเพศและถูกกระทำทางเพศในทางที่มีขอบในทุกรูปแบบ อีกทั้งเป็นการยับยั้ง ป้องกัน หรือลดโอกาสที่จะทำให้ผู้มีพฤติกรรมวิปริตทางเพศได้กระทำความผิดทางเพศต่อเด็ก โดยอยู่บนหลักการพื้นฐานที่ว่าเด็กสมควรได้รับการดูแลปกป้องในทุกด้านเนื่องจากไม่ว่าโดยลักษณะทางกายภาพหรือทางจิตใจเด็กยังขาดวุฒิภาวะที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้ อันเป็นหลักการสากลที่ทุกประเทศยอมรับตามที่ได้รับรองไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กฯ ประกอบกับยังสอดคล้องกับกฎหมายของต่างประเทศโดยส่วนใหญ่

ที่มีบทบัญญัติความผิดเกี่ยวกับสื่อลามกอนาจารเด็ก และเด็กนั้นคือบุคคลที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปี และโดยที่ยังไม่มีกฎหมายไทยกำหนดความผิดฐานนี้โดยตรงและชัดแจ้ง จึงไม่มีปัญหาเรื่องความซ้ำซ้อนกันของกฎหมาย

๓.๒ การกำหนดบทนิยามคำว่า “สื่อลามกอนาจารเด็ก” (ร่างมาตรา ๓ เพิ่มมาตรา ๑ (๑๖))

สำนักงานฯ เห็นว่า การกำหนดบทนิยามในกฎหมายต้องพิจารณาผลดีผลเสียอย่างรอบคอบ โดยอาจมีผลดีในแง่ที่เกิดความชัดเจนและเห็นขอบเขตการใช้บังคับกฎหมาย แต่ก็เป็นผลเสียในแง่ที่จำกัดการบังคับใช้กฎหมายให้แคบลงและอาจไม่ครอบคลุมถึงกรณีที่ควรครอบคลุมถึงอย่างใดก็ได้ สำนักงานฯ ไม่มีข้อขัดข้องหากจะกำหนดนิยามถ้อยคำดังกล่าวไว้ หากแต่มีข้อสังเกตเพื่อประกอบการพิจารณา ดังนี้

(๑) บทนิยามคำว่า “สื่อลามกอนาจารเด็ก” (ร่างมาตรา ๓ เพิ่มมาตรา ๑ (๑๖)) หมายความว่า วัตถุอันลามกที่แสดงให้เห็นถึงการกระทำทางเพศกับเด็กหรือสามารถสื่อไปในทางลามกอนาจารเด็ก ทั้งนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของเอกสาร ภาพเขียน ภาพพิมพ์ ภาพระบายสี สิ่งพิมพ์ รูปภาพ ภาพโฆษณา เครื่องหมาย รูปถ่าย ภาพยนตร์ แถบบันทึกเสียง แถบบันทึกภาพ หรือวัตถุอื่นใดอันมีลักษณะในทำนองเดียวกัน และให้หมายความรวมถึงวัตถุต่างๆ ข้างต้นที่ถูกจัดเก็บไว้ในคอมพิวเตอร์หรือในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อื่นใดที่สามารถแปลงมาสู่ภาพหรือเสียงได้ ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเก็บอยู่ในลักษณะถาวรหรือไม่ก็ตาม ซึ่งรูปแบบในการสื่อสิ่งลามกจะเป็นไปตามบทบัญญัติในมาตรา ๒๘๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบันอยู่แล้ว นอกจากนี้ ความดังกล่าวยังเหมือนกับ ความในร่างมาตรา ๒๘๗/๒ ที่สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติเสนอ ซึ่งไม่มีความจำเป็นต้องนำข้อความเดียวกันมาใส่ไว้ในบทนิยาม และหากต้องการข้อความที่เหมือนกันย่อมไม่จำเป็นต้องกำหนดบทนิยามไว้เนื่องจากสามารถพิจารณาจากเนื้อหาในบทบัญญัติที่กำหนดองค์ประกอบความผิดได้

(๒) ขอบเขตของ “สื่อลามกอนาจารเด็ก” ตามบทนิยามที่เสนอมานี้มีความหมายอย่างกว้างครอบคลุมทั้งสื่อที่แสดงความลามกอนาจารของเด็กที่มีตัวตนอยู่จริง รวมไปถึงเด็กที่ไม่มีตัวตนอยู่จริงแต่เกิดจากจินตนาการหรือการสร้างขึ้นของคน ซึ่งอาจเป็นการขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวางจนอาจกระทบเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลได้ ในขณะที่ประเด็นนี้ยังเป็นที่ยกเถียงกันอยู่ในกฎหมายของต่างประเทศบางประเทศและยังไม่มี การขยายขอบเขตกฎหมายของตนให้ครอบคลุมไปถึงเด็กเสมือนที่ไม่มีตัวตนอยู่จริง จึงควรนำมาพิจารณาในการกำหนดบทนิยามดังกล่าวในกฎหมายไทยด้วย

(๓) คำว่า “สื่อ” ในปัจจุบันมีความก้าวหน้าตามเทคโนโลยีสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น จึงควรพิจารณากำหนดบทนิยามให้ครอบคลุมสื่อสมัยใหม่ เช่น สื่อดิจิทัล หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ด้วย

๓. การกำหนดความผิดฐานครอบครองสื่อลามกอนาจารเด็ก (ร่างมาตรา ๔ เพิ่มมาตรา ๒๘๗/๑)

สำนักงานฯ เห็นว่า ความผิดฐานนี้ยังไม่เคยมีการกำหนดไว้ในกฎหมายไทยอย่างชัดเจน แต่มีกำหนดในกฎหมายต่างประเทศในหลายประเทศ โดยถือเป็นมาตรการยับยั้งหรือป้องปรามมิให้มีการกระตุ้นให้เกิดการกระทำความผิดทางเพศกับเด็ก อีกทั้งสื่อลามกอนาจารเด็กเป็นสิ่งต้องห้ามตามกฎหมายอยู่แล้ว การจะกำหนดความผิดสำหรับการมีไว้ในครอบครองซึ่งสิ่งต้องห้ามตามกฎหมายย่อมไม่ขัดต่อหลักเสรีภาพในทรัพย์สินของบุคคลและสามารถกำหนดได้ จึงเห็นด้วยในหลักการ อย่างไรก็ตาม การกำหนดองค์ประกอบความผิดตามร่างมาตรา ๒๘๗/๑ ในส่วนที่ว่า “โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือประชาชน” นั้น ไม่มีความชัดเจน ต้องมีการตีความในขอบเขตความหมาย ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้ปฏิบัติที่ต้องบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย และเป็นช่องทางให้เกิดการใช้กฎหมายโดยมิชอบได้ง่าย อีกทั้งการกำหนด

แยกความผิดเป็นกรณีเด็กอายุเกินสิบห้าปีแต่ยังไม่เกินสิบแปดปีกับเด็กอายุไม่เกินสิบห้าปี ยิ่งทำให้มี ปัญหาในทางปฏิบัติในการตรวจพิสูจน์อายุเด็ก จากการรับฟังความเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้มีข้อเสนอในการแก้ไขปรับปรุงร่างมาตรา ๒๘๗/๑ ในหลายแนวทาง ได้แก่

(๑) พิจารณาดัดข้อความดังกล่าวออก ให้คงเหลือองค์ประกอบความผิดเพียง การมีไว้ในครอบครองซึ่งสื่อลามกอนาจารเด็ก

(๒) กำหนดองค์ประกอบความผิดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมีเงื่อนไขที่แคบลง เช่น มีไว้ในครอบครองเพื่อสนองความใคร่ของตนเอง

(๓) กำหนดข้อยกเว้นในบางกรณีไว้ เช่น ยกเว้นกรณีครอบครองเพื่อประโยชน์ ในการปฏิบัติหน้าที่ราชการหรือปฏิบัติการตามวิชาชีพอันชอบด้วยกฎหมาย โดยอาจเทียบเคียง กับกฎหมายต่างประเทศ เช่น มาตรา ๑๘๓B ของประมวลกฎหมายอาญาของประเทศเยอรมนี

(๔) กำหนดรวมความผิดกรณีเด็กอายุเกินสิบห้าปีแต่ยังไม่เกินสิบแปดปี กับกรณีเด็กอายุเกินสิบห้าปีไว้ด้วยกัน เป็น ผู้ใดมีซึ่งสิ่งลามกอนาจารของบุคคลอายุไม่เกินสิบแปดปี ต้องระวางโทษ เพื่อให้หน่วยปฏิบัติบังคับใช้กฎหมายได้ง่ายขึ้น

นอกจากนี้ สำนักงานฯ เห็นว่า ระวังโทษตามร่างมาตรา ๒๘๗/๑ ที่กำหนด ให้มีทั้งโทษจำคุกและปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับนั้น มีความหมายเช่นเดียวกันอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีถ้อยคำ “ทั้งจำทั้งปรับ” อีก เว้นเสียแต่ว่าต้องการกำหนดทางเลือกในการลงโทษให้แก่ศาล ซึ่งจะต้องกำหนดเป็น โทษจำคุก หรือปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ

๔. การกำหนดความผิดฐานทำหรือเผยแพร่สื่อลามกอนาจารเด็กเพื่อการค้า (ร่างมาตรา ๔ เพิ่มมาตรา ๒๘๗/๒)

สำนักงานฯ เห็นด้วยกับร่างมาตรา ๒๘๗/๒ ที่กำหนดความผิดฐานดังกล่าว ซึ่งมีบุคคลอายุไม่เกินสิบแปดปีเป็นเหยื่อของการกระทำและกำหนดโทษไว้สูงเพราะจะทำให้เด็ก ได้รับความคุ้มครองจากการกระทำทางเพศหรือการค้ามนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม โดยที่ความผิด ตามร่างมาตรา ๒๘๗/๒ ที่เสนอมานี้ มีองค์ประกอบความผิดเช่นเดียวกับมาตรา ๒๘๗ แห่งประมวล กฎหมายอาญาในปัจจุบันซึ่งกำหนดความผิดฐานทำหรือเผยแพร่สิ่งลามกเพื่อการค้า โดยมีระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หากแต่ตามร่างมาตรา ๒๘๗/๒ เป็นการกำหนดความผิดเกี่ยวกับสื่อลามกอนาจารของเด็กอายุ ไม่เกินสิบแปดปี และกำหนดระวางโทษหนักขึ้น คือ จำคุกไม่เกินเจ็ดปี และปรับไม่เกิน หนึ่งแสนสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ สำนักงานฯ จึงเห็นว่า สามารถนำความผิดตาม ร่างมาตรา ๒๘๗/๒ มากำหนดรวมอยู่ในมาตรา ๒๘๗ โดยอาจกำหนดเป็นวรรคสองกรณีที่จะทำให้ ได้รับโทษหนักขึ้นได้ เพราะเป็นความผิดฐานเดียวกันหากแต่เพิ่มเงื่อนไขที่ทำให้ได้รับโทษหนักขึ้น ซึ่งจะเกิดความชัดเจนในการบังคับใช้กฎหมายมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ สำนักงานฯ ได้เคยตรวจพิจารณา บทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๒๘๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญาในทำนองนี้ไว้แล้ว ตามเรื่องเสร็จที่ ๒๗๑-๒๗๒/๒๕๕๐ โดยเพิ่มความเป็นวรรคสอง ว่า “ถ้าสิ่งลามกตามวรรคหนึ่งแสดง หรือปรากฏความลามกของบุคคลอายุยังไม่เกินสิบแปดปี ไม่ว่าผู้กระทำจะรู้หรือไม่ก็ตาม ผู้กระทำ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ” ดังปรากฏ รายละเอียดตามสิ่งที่ส่งมาด้วย ซึ่งอาจนำมาใช้ประกอบการพิจารณาปรับปรุงร่างมาตรา ๒๘๗/๒ ตามแนวทางที่เสนอข้างต้นได้

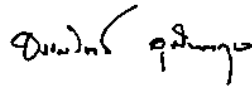
นอกจากนี้ สำนักงานฯ เห็นว่า ระวังโทษตามร่างมาตรา ๒๘๗/๒ ที่กำหนด ให้มีทั้งโทษจำคุกและปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับนั้น มีความหมายเช่นเดียวกันอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีถ้อยคำ “ทั้งจำทั้งปรับ” อีก เว้นเสียแต่ว่าต้องการกำหนดทางเลือกในการลงโทษให้แก่ศาล ซึ่งจะต้องกำหนดเป็น โทษจำคุก หรือปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ

อนึ่ง สำหรับประเด็นเรื่องอายุของเด็กที่จะได้รับความคุ้มครองจากการกำหนดความผิดเกี่ยวกับสื่อลามกอนาจารนั้น เห็นว่า การกำหนดอายุไม่เกินสิบแปดปี มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักการสากลตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กฯ และกฎหมายต่างประเทศด้วย แต่ถ้อยคำที่ใช้นั้น หากเป็นผู้มีอายุไม่เกินสิบแปดปี ในประมวลกฎหมายอาญาจะใช้ถ้อยคำว่า “บุคคลที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปี” ไม่ได้ใช้คำว่า “เด็ก” จึงควรพิจารณาแก้ไขถ้อยคำในร่างที่เสนอมานี้ให้สอดคล้องกันด้วย

จากข้อพิจารณาข้างต้น สำนักงานฯ จึงเห็นว่า คณะรัฐมนตรีสามารถรับหลักการร่างพระราชบัญญัติฯ ที่สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติเสนอมาได้ โดยขอให้รับข้อสังเกตของสำนักงานฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไปพิจารณาประกอบด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาดำเนินการต่อไป

ขอแสดงความนับถือ



(นายธรรมนิตย์ สุมนัตกุล)

รองเลขาธิการฯ รักษาราชการแทน

เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา

ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายอาญา

โทร. ๐ ๒๒๘๐ ๙๙๐๐-๑๓ ต่อ ๒๒๐๙ (นายสุนทรา)

โทรสาร ๐ ๒๒๘๒ ๒๗๐๑

www.krisdika.go.th

www.lawreform.go.th